

Βασίλειος Κ. Μπακούρος

Το monocle και το αυτό.

Μιλτιάδης Μαλακάσης και Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου: Μια φιλοπερίεργη αναδίφηση της «ανίερης» καρυωτακικής υστεροφημίας.

Ο χολερικός Καρυωτάκης αποτελεί την πλέον σκοτεινή και για αυτό την πλέον ενδιαφέρουσα πτυχή της ποιητικής του περίπτωσης. Ίσως, είναι περισσότερο αξιοπρόσεκτη ακόμη και από τον αυτόχειρα Καρυωτάκη, αν και τα δύο αυτά χαρακτηριστικά του αποδείχθηκαν τραγικά αλληλένδετα.¹ Τα όξινα ποιητικά βέλη του κατευθύνονται συνήθως έμμεσα στους ομότεχούς του, μεγαλύτερους ή συνομηλίκους με τους οποίους ανέπτυξε μια σχέση έλξης και αποστροφής. Έλξης, γιατί αναζητούσε στην αναγνώριση από αυτούς προμηνύματα της υστεροφημίας του και αποστροφής, γιατί έπρεπε να υποβληθεί σε μια διαδικασία σχεδόν αγελαίας γραμματολογικής κατάταξης, πριν να μεσουρανήσει στο ποιητικό στερέωμα. Και επειδή τα φιλολογικά σαλόνια, οι λογοτεχνικοί όμιλοι, οι τεχνοκριτικές στήλες των εφημερίδων στην Αθήνα των πρώτων δεκαετιών του 20ου αιώνα ήταν του συρμού οι ευκαιρίες όσμωσης των ποιητών *in vino* ήταν συχνές.² Τα «άνθη του κακού» που εκόμιζε, όμως, ο Καρυωτάκης,³ δεν ήταν εύκολο να σκορπίσουν πάντα μια ελκυστική ποιητική οσμή:

«Μικρή Ασυμφωνία εις Α μείζον

Α! κύριε, κύριε, Μαλακάση
ποιος θα βρεθεί να μας δικάσει,
μικρόν εμέ κι εσάς μεγάλο
ίδια τον ένα και τον άλλο;
Τους τρόπους, το παράστημά σας,
το θελκτικό μειδίαμά σας,
το *monocle* που σας βοηθάει
να βλέπετε μόνο στο πλάι
και μόνο αυτούς να χαιρετάτε
όσοι μοιάζουν αριστοκράται,
την περιποιημένη φάτσα,
την υπεροπτική γκριμάτσα
από τη μια μεριά να βάλει
της ζυγαριάς, κι από την άλλη
πλάστιγγα να βροντήσω κάτω,

¹ Για την «καταραμένη γενιά» των Ελλήνων ποιητών του Μεσοπολέμου και το φαινόμενο του καρυωτακισμού βλ. τα εξής: 1) Πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου *Καρυωτάκης και καρυωτακισμός*, 31 Ιανουαρίου και 1 Φεβρουαρίου 1997. Επιμέλεια: Μαρία Στεφανοπούλου, Αθήνα 1998 2) Βασίλειος Μπακούρος, «Οι 'καταραμένοι' ποιητές». Εισαγωγή στην έκδοση του αρχείου του Ν. Χατζηευαγγέλου: Νίκος Χατζηευαγγέλου, *Η φιλοσοφία της ζωής*. Φιλολογική επιμέλεια: Ουρανία Τουτουτζή – Βασίλειος Μπακούρος, Αθήνα 2003: 21-32

² Βλ. σχετικά Γιάννης Παπακόστας, *Φιλολογικά σαλόνια και καφεενία της Αθήνας*, Αθήνα 52001.

³ Η συλλογή *Άνθη του Κακού* του Charles Baudelaire, που εκδόθηκε στις 20 Αυγούστου 1857, στόχευε στην αποκάλυψη της ομορφιάς του Κακού, μέσω της καταγγελίας του. Ουσιαστικά με όπλο τη *spleen*, ένα νέο βίωμα δημιουργικής και ταυτόχρονα οδονηρής ανίας, ο Ch. Baudelaire εισήγαγε έναν «νέο τρόπο του αισθάνεσθαι» και δημιούργησε της προϋποθέσεις για μια «νέα ευρωπαϊκή λογοτεχνία». Βλ. σχετικά τα εξής: 1) M. Gosselin, «Κάρολος Μπωντλαίρ». *Ευρωπαϊκά Γράμματα. Ιστορία της Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας*. Διεύθυνση έκδοσης: Annick Benoit-Dussausoy και Guy Fontaine. Μετάφραση: Τατιάνα Τσαλίκη-Μηλιώνη, τόμ. 2, Αθήνα 1992: 526-534 2) Charles Baudelaire, *Αισθητικά Δοκίμια*, μετ.: Μ. Ρέγκου, Αθήνα 1995: 29.

μισητό σκήνωμα, θανάτου
άθυρμα, συντριμμένο βάζον,
εγώ, κύμβαλον αλαλάζον.
Α! κύριε, κύριε Μαλακάση,
Ποιος τελευταίος θα γελάσει;»⁴

Για να αιτιολογηθεί και εντέλει να δικαιολογηθεί a posteriori το παραπάνω οξύ ποιητικό «δήγμα» αναδείχθηκε ως αιτία μια ατυχής κοινωνική επαφή. Συγκεκριμένα, μια συνάντηση του νεαρού «αλύγιστου και ωχρού»⁵ ποιητή Καρυωτάκη με τον Μαλακάση, έναν καταξωμένο ομότεχνό του, μεσόκοπο αλλά επιδεικτικό δανδή,⁶ η οποία εξελίχθηκε με απρόσμενα δυσάρεστο τρόπο. Μετά το πέρας μιας διάλεξης του Μ. Μαλακάση για τον φίλο του Ελληνογάλλο ποιητή Jean Moréas (Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλο)⁷ το 1925, στο Βασιλικό Θέατρο (ή, σύμφωνα με άλλες μαρτυρίες στον Φιλολογικό Σύλλογο «Παρνασσός»), ο Κ. Γ. Καρυωτάκης ενθουσιασμένος προσπάθησε να τον συγχαρεί. Ο Μ. Μαλακάσης, όμως, απαξίωσε επιδεικτικά τον τυποποιημένο στο παλιομοδίτικο κουστούμι του επαρχιώτη νεαρό δημόσιο υπάλληλο και ποιητή.⁸ Ο ενθουσιασμός και ο θαυμασμός του νεαρού ποιητή μετατράπηκε σε βαθιά απέχθεια για ό,τι ο Μαλακάσης ενσάρκωνε. Και αυτό που ενσάρκωνε έσπευσε να το περιγράψει με την ιοβόλο πένα του.

Το παραπάνω πραγματικό περιστατικό, βέβαια, αναδείχθηκε σε αναγκαίο αίτιο της προσωπικής σάτιρας στη «Μικρή Ασυμφωνία», γιατί αξιοποιεί αληθοφανείς «βεβαιότητες». Κατ' αρχάς εντάσσεται στο «κοσμικό» πνευματικό κλίμα της εποχής των λογοτεχνικών συναθροίσεων. Έπειτα, ο Μ. Μαλακάσης δεν εκπροσωπούσε επάξια μόνο το πνευματικό κατεστημένο της Αθήνας⁹ αλλά και τον ελληνικό παλαιοκομματισμό, που τόσο απεχθανόταν ο Καρυωτάκης.¹⁰ Κυρίως, όμως, η έμφαση σε μια ταπεινωτική για τον Καρυωτάκη συνάντηση ερμήνευε τη σατιρική του επινόηση στη βάση μιας αυταπόδεικτης ψυχαναλυτικής αλήθειας: η σάτιρα δεν είναι μόνο δραστηκή κριτική αλλά και ανακουφιστική εκδίκηση.

Στην περίπτωση της σχέσης Καρυωτάκη – Μαλακάση η αλήθεια είναι συνθετότερη. Ο Κ. Γ. Καρυωτάκης, από τις αρχές της ποιητικής σταδιοδρομίας του φαίνεται ότι εκτιμούσε πραγματικά τον Μ. Μαλακάση. Στην εφημερίδα *Ο Νουμάς*

⁴ Κ. Γ. Καρυωτάκης, *Ποιήματα και Πεζά*. Επιμέλεια: Γ. Π. Σαββίδης, Αθήνα 1984: 111. [Στο εξής: Καρυωτάκης, 1984].

⁵ Καρυωτάκης, 1984: 27.

⁶ Για την προσωπικότητα και το έργο του Μιλτιάδη Μαλακάση βλ. ενδεικτικά τα εξής: 1) Τέλλος Άγρας, *Κριτικά*, τόμ. 2: *Ποιητικά πρόσωπα και κείμενα*. Φιλολογική επιμέλεια: Κώστας Στεργιόπουλος, Αθήνα 1981: 95-136 2) Παναγιώτης Ε. Σταύρακας, *Μ. Μαλακάσης, 1870-1943. Ο άνθρωπος, ο ποιητής, η εποχή του*, Αθήνα 1989 3) Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*, Αθήνα 2000: 546-547. [Στο εξής: Δημαράς, 2000].

⁷ Ο Μ. Μαλακάσης αφιέρωσε στον Jean Moréas την πρώτη ποιητική συλλογή του *Συντρίμματα* (1899) και αργότερα απέκτησε συγγένεια μαζί του, καθώς παντρεύτηκε την ξαδέλφη του Ελίζα Δελγιώρη. Βλ. Γεώργιος Κ. Ιωακειμίδης, *Η οικογένεια των Δελγιωργαίων*, Αθήνα 1938: 78. [Στο εξής: Ιωακειμίδης, 1938].

⁸ Βλ. σχευικά τα εξής: 1) Δημοσθένης Κ. Βασιλόπουλος, *Αναμνήσεις εκ «Παρνασσού»*, εν Αθήναις 1931: 67-68 [στο εξής: Βασιλόπουλος, 1931] 2) Κ. Γ. Καρυωτάκης, *Τα Ποιήματα (1913-1928)*. Φιλολογική επιμέλεια: Γ. Π. Σαββίδης, Αθήνα 1992: 367. [Στο εξής: Καρυωτάκης, 1992].

⁹ Είναι χαρακτηριστική η αποτίμηση του Μ. Γ. Μερακλή για τον Μ. Μαλακάση: «ο Μαλακάσης είναι ο Δροσίνης που πάει να γίνει Γρυπάρης»: Μ. Γ. Μερακλής, «Μιλτιάδης Μαλακάσης, Μεσολόγγι 1870 - Αθήνα 1943», *Η Ελληνική Ποίηση. Ρομαντικοί – Εποχή του Παλαμά – Μεταπαλαμικοί. Ανθολογία – Γραμματολογία*, Αθήνα 1983: 329

¹⁰ Το 1908 ο Μ. Μαλακάσης παντρεύτηκε την κόρη του παλαίμαχου πολιτικού Επαμεινώνδα Δελγιώρη, Ελίζα. Βλ. Ιωακειμίδης, 1938: 77-78.

στις 17 Οκτωβρίου 1920 ο Καρυωτάκης δημοσιεύει το ποίημα «Γυρισμός», με αφιέρωση στον Μ. Μαλακάση.¹¹ Το ποίημα αυτό εντάχθηκε στη συλλογή *Νηπενθή* και εκδόθηκε το 1921 χωρίς την αφιέρωση.¹² Αναλόγως, απαλείφθηκαν όλες οι προσωπικές αφιερώσεις που περιλαμβάνονταν στις πρώτες δημοσιεύσεις άλλων ποιημάτων της συλλογής.¹³ Η απαλοιφή αυτή εκφράζει, μεταξύ άλλων, την «μπωντλαιρική» μισανθρωπία,¹⁴ καθώς όλη η συλλογή τίθεται «υπό την σκέπη» του Charles Baudelaire.¹⁵

Αν παρατηρήσει κανείς, ωστόσο, τα ποιήματα της συλλογής, που ήταν η δεύτερη του ποιητή,¹⁶ θα διαπιστώσει ότι εντάσσονται σε αυτήν τρία δείγματα γραφής που αναπαράγουν το μοτίβο του «προδομένου», του «καταραμένου», του «παραγνωρισμένου» και για αυτό εντέλει δικαίως παραπονούμενου ποιητή.¹⁷ Το μπωντλαιρικό θέμα του *παρία* βρίσκει με το μοτίβο αυτό τη δραστικότερη ποιητική υπόστασή του. Εκείνο, όμως, που ενδιαφέρει είναι ότι στο μοτίβο αυτό αρχίζει συστηματικά να θητεύει η καρυωτακική ποιητική μελαγχολία. Είναι, δηλαδή, φανερό ότι ο Καρυωτάκης είχε αρχίσει να εισπράττει μιας μορφής καλλιτεχνική περιθωριοποίηση, πραγματική ή πλασματική -αδιάφορο- και στη συλλογή *Νηπενθή* την εκφράζει, ελεεινολογώντας *ποιητικά* την *ποιητική* μοίρα του. Η ταπεινωτική συνάντηση με τον Μ. Μαλακάση έδρασε καταλυτικά, ώστε, ό, τι είχε εισπράξει ο Καρυωτάκης και είχε εκφραστεί έως τότε μοιρολατρικά, να εξαργυρωθεί στη συλλογή *Ελεγεία και Σάτιρες* επιθετικά, δηλαδή σατιρικά, και μάλιστα με έναν «εμπνευσμένο» σχεδιασμό.¹⁸

Έτσι, η αιχμηρή σάτιρα για τον Μ. Μαλακάση, πριν να εκδοθεί στη συλλογή *Ελεγεία και Σάτιρες* (ή σχεδόν ταυτόχρονα με την έκδοση της συλλογής), δημοσιεύθηκε μαζί με ένα ανάλογο «αβρό» ποίημα για την ποιήτρια Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου στη φιλολογική επιθεώρηση *Κυριακή του Ελευθέρου Βήματος* στις 20 Νοεμβρίου 1927.¹⁹ Ο Καρυωτάκης, δήθεν αναλογιζόμενος τον σάλο που θα

¹¹ Βλ. σχετικά τα εξής: 1) Κ. Γ. Καρυωτάκης, «Ο Γυρισμός», *Ο Νουμάς*, 17 (1920) 241 2) Χ. Γ. Σακελλαριάδης, «Ανέκδοτες επιστολές του Καρυωτάκη», *Νέα Εστία*, 90 (1971) 1543-1544.

¹² Βλ. Καρυωτάκης, 1984: 20.

¹³ *Ο.π.*: 24, 22, 26, 30, 37 και 53.

¹⁴ Η μπωντλαιρική μισανθρωπία συνιστούσε κράμα απόλυτης υποτίμησης του «κοινωνικού καθωσπρεπισμού» αλλά και της τρέχουσας αισθητικής και ηθικής. Στην πραγματικότητα ήταν στάση απαξίωσης οποιασδήποτε θεσμικής πλειοψηφίας στο χώρο του πνεύματος (Εκπαίδευση, Εκκλησία κ.λπ). Με ανάλογο περιεχόμενο η μισανθρωπία αποτελούσε για τον Κ. Γ. Καρυωτάκη *modus vivendi* μέσω του οποίου αντιμετώπισε τον περίγυρό του αλλά και αντιμετώπιστηκε από αυτόν. Βλ. σχετικά τα εξής: 1) Ευάγγελος Λιάρος, *Κώστας Καρυωτάκης: Ο ποιητής που αγαπήθηκε και μισήθηκε*, Πάργα 1967: 5 κ.εξ. 2) Πάνος Καραβίας, «Ο Καρυωτάκης, σήμερα», *Νέα Εστία*, 90 (1971) 1522-1523 3) Δήμητρα Πανλάκου, *Κείμενα για την Ποίηση*, Αθήνα 2009: 159 4) Ανρί Τρουαγιά, *Μπωντλαίρ, Βερλέν, Ρεμπώ. Τρεις μητέρες, τρεις γιοι*. Μετάφραση: Ανδρέας Παππάς, Βάνα Χατζάκη, Αθήνα 2010: 62-63, 70 και 79.

¹⁵ Ο Καρυωτάκης τοποθετεί «Σαν Πρόλογο» της συλλογής μια πεζή μετάφραση του μπωντλαιρικού ποιήματος «La voix». Βλ. Καρυωτάκης, 1984: 18.

¹⁶ Η πρώτη ποιητική συλλογή του Κ. Γ. Καρυωτάκη ήταν *Ο Πόνος του Ανθρώπου και των Πραγμάτων* και εκδόθηκε το 1919. *Ο.π.*: 1-15.

¹⁷ Πρόκειται για τα ποιήματα: «Οι στίχοι μου», «Ποιητές» και η περίφημη «Μπαλάντα στους άδοξους ποιητές των αιώνων»: *ό.π.*: 19, 26 και 27. Ας σημειωθεί ότι και άλλα ποιήματα της ίδιας συλλογής εκφράζουν συγκαλυμμένα το ίδιο μοτίβο, όπως για παράδειγμα οι «Δον Κιχώτες»: *ό.π.*: 22. Για τον κοινωνικά αποκλεισμένο ποιητή Καρυωτάκη βλ. Κώστας Στεργιόπουλος, «Κ. Γ. Καρυωτάκης, 1896-1928» *Η Ελληνική Ποίηση. Η Ανανεωμένη Παράδοση. Ανθολογία – Γραμματολογία*, Αθήνα 1980: 318-319.

¹⁸ Βλ. σχετικά Πέτρος Χάρης, «Κ. Γ. Καρυωτάκης (75 χρόνια από τη γέννησή του)», *Νέα Εστία*, 90 (1971) 1520.

¹⁹ Βλ. τα εξής: 1) Ανυπόγραφο, «Ελληνες Ποιηταί: Κ. Γ. Καρυωτάκης, 'Σταδιοδρομία' - 'Μικρή Ασυμφωνία εις Α μείζον'», *Κυριακή του Ελευθέρου Βήματος*, 20-11-1927: 4 2) Γ. Π. Σαββίδης,

προκαλούσε, έσπευσε δύο ημέρες μετά την δημοσίευση, να απευθύνει στον Μ. Μαλακάση προσωπική επιστολή, με την οποία επιχειρούσε να δικαιολογήσει «τα αδικαιολόγητα», αποδίδοντας τη σάτιρά του στις «δυνατότητες της ομοιοκαταληξίας». Η προβολή αυτής της δικαιολογίας εντέλει βέβαια επέτεινε την προσβολή. Ο Μ. Μαλακάσης ήταν ρομαντικός ποιητής αλλά δεν ήταν ρομαντικά αφελής.²⁰ Στην επιστολή αυτή, ενώ φαινομενικά επιχειρείται μία *captatio benevolentiae*, η λεπτή ειρωνεία του επιστολογράφου την ακυρώνει:

«Σεβαστέ μου κύριε,

Θα διαβάσατε **ίσως** ένα ποίημά μου αναφερόμενο σε σας και **γραμμένο σε ύφος κάπως ασύνηθες**.

Είναι μια **τρέλα** στην οποία με παρέσυραν **οι δυνατότητες της ομοιοκαταληξίας**.

Λυπούμαι ειλικρινώς γιατί **παρέβλεψα το σεβασμό που όφειλα στο πρόσωπό σας**.

Ελπίζω όμως ότι **θα εγελάσατε** με την **απροσδόκητον** αυτή και **αβλαβή επίθεση**, την οποία πάντως σας παρακαλώ να μου συγχωρήσετε.

Με εξαιρετική τιμή,
Κ. Γ. Καρυωτάκης».²¹

Η σημείωση, επίσης, του Καρυωτάκη, που συνοδεύει το ποίημα: «Οι στίχοι αυτοί απευθύνονται στον κοσμικό κύριο, και όχι στον ποιητή Μαλακάση, του οποίου δεν θα μπορούσε να παραγνωρίσει κανείς το σημαντικό έργο», όχι μόνο δεν αποσπά την προσοχή του καλοπροαίρετου αναγνώστη από τον «ποιητή Μαλακάση» αλλά *ipso facto* τον «διαφθείρει», καθιστώντας τον συνένοχο σε μια δημόσια ποιητική διαπόμπευση. Ένας κενός άνθρωπος δεν μπορεί να είναι παρά ένας κενολόγος ριμαδόρος. Αν υψώνεται στην επιφάνεια του περίγυρου περιπαθώς ακκιζόμενος ως ποιητής, τον ωθεί ο κοινωνικός νόμος της άνωσης αλλά είναι ο ίδιος νόμος, που εντέλει τον απωθεί από το απύθμενο βάθος της Τέχνης.²²

Κατά διαβολική σύμπτωση ο Μ. Μαλακάσης, είχε δύο «μοιραία» για τη σάτιρα πλεονεκτήματα. Κατ' αρχάς το επώνυμό του, που ευνοούσε τους παρηχητικούς συνειρμούς, και έπειτα την πνευματική υιοθεσία του από τον Κ. Παλαμά, που επέπτευε και συχνά κηδεμόνευε με αυστηρά περιοριστικούς όρους τους κύκλους των διανοουμένων της εποχής. Δεν χάνει, λοιπόν, την ευκαιρία ο βιβλιοφάγος επαρχιώτης νεαρός Καρυωτάκης να αναμετρηθεί με τον ποιητικό γενάρχη Κ. Παλαμά στην πλέον «αριστοκρατική πνευματική αρένα», αυτήν της γαλλικής ποίησης. Προσωπυμεί τον εαυτό του «συντριμμένο βάζον»,

---

«Μικρή απολογία του επιμελητή των 'Ευρισκομένων' του Καρυωτάκη», *Νέα Εστία*, 91 (1972) 125-126.

²⁰ Σύμφωνα με τη μαρτυρία του ποιητή Σωτήρη Κακίση, ο Μ. Βαγιάνος του εξομολογήθηκε ότι ο Μ. Μαλακάσης, δεν πείστηκε για τις καλές προθέσεις του Κ. Καρυωτάκη και τον επέπληξε με οργή. Ο Καρυωτάκης απάντησε ότι θα τους κρίνει η Ιστορία, αναλαμβάνοντας, έτσι, πλήρως τις ευθύνες της σάτιράς του. Η συνάντηση αυτή πιθανότατα έλαβε χώρα το Μάιο του 1928 αλλά, όπως φαίνεται σε αντίθεση με όσα έχουν γραφεί, ο Καρυωτάκης, δεν ζήτησε συγγνώμη από τον Μαλακάση. Βλ. σχετικά τα εξής: 1) Καρυωτάκης, 1992: 357 2) Μιλτιάδης Μαλακάσης, *Ποιήματα*. Πρόλογος και επιμέλεια: Σωτήρης Κακίσης. Επιλογή ποιημάτων: Φοίβος Δεληβοριάς, Λευκωσία 2012: 11 κ. εξ.

²¹ Κ. Γ. Καρυωτάκης, *Απαντα τα Ευρισκόμενα*. Φιλολογική επιμέλεια: Γ. Π. Σαββίδης, τόμ. 1, Αθήνα 1965: 232 (οι υπογραμμίσεις είναι δικές μου). [Στο εξής: Καρυωτάκης, 1, 1965].

²² Βλ. σχετικά Τασούλα Καραγεωργίου, «Ο Καρυωτάκης και η υστεροφημία», *Φιλολογική*, τχ. 59 (1997) 31-36.

υπογραμμίζοντας στον διεισδυτικό αναγνώστη Κ. Παλαμά, ότι πρόσεξε ένα λογοτεχνικό «ατόπημά» του ως μεταφραστή, δηλαδή την ακραιφνώς δημοτική και μάλλον άστοχη έκφραση «ραγισμένο ανθογυάλι».²³ Με αυτήν ο Κ. Παλαμάς είχε αποδώσει τον τίτλο «Le vase brisé» ενός δημοφιλούς ποιήματος του Γάλλου παρνασσιστή René Francois Armand Sully-Prudhomme.²⁴ Τα βέλη του Καρυωτάκη, έτσι, έπληξαν δύο στόχους με γνώμονα μια πάγια αξιακή αρχή κατάλληλα ανασκευασμένη : «τοιούτος γαρ **ημίν** (Μ. Μαλακάσης) και έπρεπεν αρχιερεύς (Κ. Παλαμάς)».²⁵ Ας σημειωθεί πάντως, ότι ολόκληρο το ποίημα αποτελεί στο σύνολό του μια εκτεταμένη και εξαιρετικά ευρηματική συνυποδήλωση με στόχευση σε πολλά επίπεδα κοινωνικών σημαινόντων, που εκκινεί ήδη από τον τίτλο.²⁶

Αν απέδιδε, ωστόσο, κανείς αυτόν τον ποιητικό λίβελλο απλώς σε συνειδητή πρόθεση του Κ. Καρυωτάκη να συγκρουστεί με το «κατεστημένο» θα αδικούσε την αλήθεια. Η σάτιρα στο ποίημα αυτό δεν λειτουργεί μόνο ως «αποκάλυψη» των άλλων αλλά και ως «συγκάλυψη» του ίδιου του ποιητή.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο Καρυωτάκης εκτιμούσε τον Μαλακάση, και ήταν συνεπής αναγνώστης του έργου του. Η κριτική είχε ήδη επισημάνει με την πρώτη ποιητική συλλογή του την επίδραση που είχε δεχθεί από το έργο αυτό στην δική του «φωνή». Επειδή η επισήμανση αυτή ανταποκρινόταν στην αλήθεια, ο Καρυωτάκης συνειδητοποίησε ότι θα εξελισσόταν από απλή φιλολογική παρατήρηση, σε μομφή καλλιτεχνικής εξάρτησης, αν επαναλαμβανόταν έμμονα.²⁷ Έτσι, όπως σημειώνει και στην επιστολή του προς τον Μαλακάση, αν και «λυπάται ειλικρινώς» εντέλει «παραβλέπει» τον σεβασμό που του όφειλε. Ενώ, λοιπόν, η «Μικρή Ασυμφωνία» δημοσιεύεται στην ενότητα «Σάτιρες» της συλλογής *Ελεγεία και Σάτιρες*, η ενότητα «Ελεγεία» αποτελεί ένα ποιητικό σώμα ευθέως εξαρτημένο τόσο από το έργο του Κ. Παλαμά²⁸ όσο και από το ύφος και το πάθος του Μαλακάση. Ο αντιπερισπασμός, που δημιούργησε η «Μικρή Ασυμφωνία», λειτούργησε, αφού η κριτική επεσήμανε την εξάρτηση αυτή πρώτη φορά πολύ αργότερα και μάλλον

²³ Είναι πιθανόν ο υπαινιγμός του Κ. Γ. Καρυωτάκη να αφορά όχι μόνο στη μετάφραση του τίτλου αλλά και στη μετάφραση ολόκληρου του ποιήματος «Le vase brisé» από τον Κ. Παλαμά. Ας σημειωθεί, πάντως, ότι το συγκεκριμένο γαλλικό ποίημα είχε απασχολήσει ευρύτερα τους Έλληνες αναγνώστες. Για παράδειγμα, το πολιτικό περιοδικό *Ο Κόσμος* είχε προκηρύξει το 1883 ανοικτό ποιητικό διαγωνισμό με σκοπό την «πρωτότυπη» μετάφραση αυτού του ποιήματος και καλούσε τους αναγνώστες να προκρίνουν την καλύτερη από όσες θα δημοσιεύονταν. Βλ. σχετικά τα εξής: 1) Ανυπόγραφο, «Ποίησης», *Ο Κόσμος*, 1(1882-1883) 502 και 582 2) Κωστής Παλαμάς, *Απαντα*, τόμ. 11, Αθήνα 1962: 274 3) Καρυωτάκης, 1984: 111, αρ. σημ. 2.

²⁴ Βλ. [René Francois Armand Sully-Prudhomme], *Oeuvres de Sully Prudhomme. Poésies 1865-1866: Stances et poèmes*, Paris 1882: 11-12.

²⁵ Ο Απ. Παύλος γράφει στην επιστολή του Προς Εβραίους, 7, 26: «τοιούτος γαρ **ημίν** και έπρεπεν αρχιερεύς». [Οι υπογραμμίσεις είναι δικές μου].

²⁶ Ορισμένες χαρακτηριστικές συνυποδηλώσεις στον τίτλο είναι οι εξής : *Μικρή Ασυμφωνία*: «για ασήμαντους λόγους διαφωνία» αλλά και «διαφωνία ανάμεσα σε μικρούς, δηλαδή ελάσσονες ποιητές». Η *Ασυμφωνία* συνιστά δήλωση της διαφωνίας αλλά και συνυποδήλωση της συμφωνικής μουσικής, που δήθεν απολάμβαναν στα νεόπλουτα κοσμικά σαλόνια, για να επιδείξουν τις ποιοτικές επιλογές τους. Το επίθετο *μικρή* ακολουθείται από *Α* κεφαλαίο (*Ασυμφωνία*), ενώ ο τίτλος ολοκληρώνεται σε χιαστή αντιστοιχία με τα παραπάνω, με τη φράση *Α Μείζον*, μέσω της οποίας δηλώνεται όχι απλώς ότι οι ομοιοκαταληξίες του ποιήματος αρχίζουν από *άλφα*, όπως ορθά επεσήμανε ο Τέλλος Αγρας, αλλά ότι το *άλφα* αυτό είναι σε όλους τους παροξύτονους στίχους τονισμένο και για αυτόν τον λόγο είναι *μείζον*. Βλ. σχετικά τα εξής: 1) Καρυωτάκης, 1984: 111, αρ. σημ. 1 2) Χρήστος Παπάζογλου, *Παρατονισμένη Μουσική – Μελέτη για τον Καρυωτάκη*, Αθήνα 1988: 97-100.

²⁷ Για τις επιδράσεις που δέχτηκε ο Κ. Καρυωτάκης από το έργο του Μ. Μαλακάση βλ. Κώστας Στεργιόπουλος, *Οι επιδράσεις στο έργο του Καρυωτάκη*, Αθήνα 1972.

²⁸ Βλ. σχετικά Δημήτρης Αγγελάτος, *Διάλογος και ετερότητα: η ποιητική διαμόρφωση του Κ. Γ. Καρυωτάκη*, Αθήνα 1994: 59-62.

παρενθετικά στην αξιολόγηση του καρυωτακικού έργου, όταν είχε εξασφαλιστεί πλέον η πολυπόθητη υστεροφημία του.²⁹

Αν οι καθιερωμένοι προγενέστεροι ποιητές αποκάλυπτα ή συγκαλυμμένα αποκαθλώνονταν,³⁰ εξασφαλίζοντας μια δική τους «ανίερη υστεροφημία», οι συνομήλικοι του Καρυωτάκη σύρονταν σε αυτήν μέσω μιας ολιγόλογης και για αυτό εξαιρετικά αιχμηρής απαξίωσης. Θύμα, η ποιήτρια Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου, της οποίας η μόνη «δόξα» στο σύγχρονο ευρύτερο αναγνωστικό κοινό είναι η ποιητική περιφρόνηση του Καρυωτάκη, όπως καταγράφεται στο ποίημα με τίτλο «Σταδιοδρομία»:

Τη σάρκα, το αίμα θα βάλω
σε σχήμα βιβλίου μεγάλο.

«Οι στίχοι παρέχουν ελπίδες»
θα γράψουν οι εφημερίδες.

«Κλεαρέτη Δίπλα Μαλάμου»
και δίπλα σ' αυτό τ' όνομά μου.

Την ψυχή και το σώμα πάλι
στη δουλειά θα δίνω στην πάλη.

Άλλα, με τη δύση του ηλίου,
θα πηγαίνω στου Βασιλείου.

Εκεί θα βρίσκω όλους τους άλλους
λογίους και τους διδασκάλους.

Τα λόγια μου θα 'χουν ουσία,
η σιωπή μου μια σημασία.

Θηρεύοντας πράγματα αιώνια,
θ' αφήσω να φύγουν τα χρόνια.

Θα φύγουν και θα 'ναι η καρδιά μου
σα ρόδο που επάτησα χάμου».³¹

Το ποίημα αυτό, που εκδόθηκε στην ενότητα «Σάτιρες» της συλλογής *Ελεγεία και Σάτιρες* (1927), δημοσιεύθηκε, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στην *Κυριακή του*

²⁹ Βλ. Τέλλος Άγρας, «Ο Καρυωτάκης και οι Σάτιρες». Καρυωτάκης, 1984 : 196-197.

³⁰ Ας σημειωθεί ότι από τα βέλη του χολερικού Καρυωτάκη δεν ξέφυγε ούτε ο Αγγ. Σικελιανός. Στην ενότητα «Σάτιρες» της συλλογής *Ελεγεία και Σάτιρες*, περιλαμβάνεται το ποίημα «Δελφική Εορτή» και αφορά στην πρώτη από τις Δελφικές Εορτές που διοργάνωσε ο Αγγ. Σικελιανός και η Εύα Πάλμερ - Σικελιανού τον Μάιο του 1927. Παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει προσωπική αιχμή εναντίον των διοργανωτών, είναι φανερή η ειρωνεία του Καρυωτάκη για την εξέλιξη της διοργάνωσης, την ευθύνη της οποίας είχε το ζεύγος Σικελιανού. Ο Καρυωτάκης, ωστόσο, όπως και στην περίπτωση του Μ. Μαλακάση, φρόντισε να δημιουργήσει τα απαραίτητα αντισταθμίσιμα. Κατ' αρχάς υπέγραψε μαζί με άλλους είκοσι δύο παρόντες «διανοουμένους και εκπροσώπους του Τύπου» συγχαρητήρια επιστολή προς το ζεύγος Σικελιανού. Έπειτα, σε ένα δημοσίευσμά του στην *Αλεξανδρινή Τέχνη* τον Αύγουστο του 1927 εκθείασε το καλλιτεχνικό εγχείρημα της διοργάνωσης και κατακεραύνωσε όσους είχαν τολμήσει να διατυπώσουν οποιεσδήποτε επιφυλάξεις ή αντιρρήσεις. Βλ. τα εξής: 1) Καρυωτάκης, 1984: 108 και 180 2) Καρυωτάκης, 1992: 355.

³¹ Καρυωτάκης, 1984: 112.

Ελευθέρου Βήματος στις 20 Νοεμβρίου 1927.³² Στη δημοσίευση αυτή η «Σταδιοδρομία» προηγήθηκε της «Μικρής Ασυμφωνίας», ενώ στην έκδοση τοποθετήθηκε αμέσως μετά από αυτήν. Η αλλαγή αυτή ήταν μάλλον αναμενόμενη, αφού ο Μ. Μαλακάσης ήταν πιο γνωστός από την Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου και επομένως στην επίσημη έκδοση μιας σατιρικής ενότητας ποιημάτων, έπρεπε να προηγηθεί.

Σύμφωνα με την απροκάλυπτη ομολογία του ίδιου του Καρυωτάκη η επίθεση στην ομότεχνή του προήλθε από ένα αυτονόητα κακόβουλο κίνητρο, την υπεροψία. Επειδή, όμως, στην ποιητική του Καρυωτάκη τα αυτονόητα είναι ως επί το πλείστον αδιανόητα, η ομολογία αυτή κινεί την περιέργεια – αν όχι την υποψία – του φιλοπερίεργου αναγνώστη. Η ποιήτρια και πεζογράφος, Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου, σύμφωνα με το ποίημα, δέχθηκε τα σατιρικά βέλη του Καρυωτάκη, επειδή οι κριτικοί «τόλμησαν» να την τοποθετήσουν «δίπλα» σε εκείνον.³³ Το ευφρές λογοπαίγνιο (Δίπλα-δίπλα) επιστρατεύεται ως μέσο έκφρασης της λογοτεχνικής οργής του Καρυωτάκη, γιατί η συμπαρουσίαση αυτή παρέπεμπε σε μια αξιολογική εξίσωση.³⁴ Σε αντίθεση με όσα κατά καιρούς έχουν υποστηριχθεί, η σατιρική επίθεση του Καρυωτάκη στην Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου, επειδή ακριβώς είναι πιο σύντομη και πιο αναπάντεχη, είναι τελικά πιο απαξιωτική σε σύγκριση με αυτήν εναντίον του Μ. Μαλακάση, ο οποίος «τιμήθηκε» με ένα ολόκληρο σατιρικό ποίημα.³⁵

Για να γίνουν, ωστόσο, σαφή τα κίνητρα της «καρυωτακικής» οξύτητας, θα πρέπει να διευκρινισθεί ποιο ήταν ακριβώς αυτό (και δίπλα σ' αυτό τ' όνομά μου), το οποίο σπύλωσε με την (συμ)παρουσία του το όνομα του Καρυωτάκη. Διαφωτιστική θα μπορούσε για το συγκεκριμένο ζήτημα να αποβεί η κριτική ανάγνωση μιας άλλης σάτιράς του από τη συλλογή *Ελεγεία και Σάτιρες*, με τίτλο «Αποστροφή»:

«Φθονώ την τύχη σας, προνομιούχα
πλάσματα, κούκλες ιαπωνικές.
Κομψά, ρόδινα μέλη, πλαστικές
γραμμές, μεταξωτά, διαφανή ρούχα.

Ζωή σας όλη τα ωραία σας μάτια.
Στα χείλη μόνο οι λέξεις των παθών.
Ένα έχει' όνειρο: τον αγαθόν
άντρα σας και τα νόμιμα κρεβάτια.

Χορός ημιπαρθένων, δύο-δύο,
μ' αλύγιστο το σώμα θριαμβικά.
Επίσημα και τελετουργικά,
πηγαίνει' στο ντάνσιγκ ή στο ωδείο.

Εκεί απειράριθμες παίρνετε πόζες.

³² Βλ. «Έλληνες Ποηταί: Κ. Γ. Καρυωτάκης, 'Σταδιοδρομία' - 'Μικρή Ασυμφωνία εις Α μείζον'», *Κυριακή του Ελευθέρου Βήματος*, 20-11-1927: 4.

³³ Για τη ζωή και το έργο της Κλεαρέτης Δίπλα-Μαλάμου (1897-1977), που γεννήθηκε στη μοιραία για τον Καρυωτάκη πόλη, την Πρέβεζα βλ. ενδεικτικά Αθηνά Ταρσούλη, *Ελληνίδες ποιήτριες*, Αθήνα 1951: 117-128.

³⁴ Ας σημειωθεί ότι η οργή του Καρυωτάκη, μολονότι αδικαιολόγητη, προέρχεται από το γεγονός ότι ως συνομήλικοι λογοτέχνες με την Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου, συχνά το έργο τους παρουσιαζόταν και κρινόταν μαζί στις φιλολογικές στήλες των εφημερίδων και των περιοδικών. Βλ. ενδεικτικά Μ. Εσπερινός [= Τέλλος Άγρας], «Βιβλιοκρισίες. Κ. Γ. Καρυωτάκη: 'Νηπενθή', ποιήματα. Φιλαδέλφειο Βραβείο», *Δελτίο Εκπαιδευτικού Ομίλου*, 10 (1922) 252-254 και του ίδιου, «Βιβλιοκρισίες. Κλεαρέτης Δίπλα-Μαλάμου: 'Στο διάβα μου', ποιήματα», *ό.π.*: 269-272.

³⁵ Βλ. σχετικά Πάνος Καραβίας, *Η σάτιρα και οι σατιρικοί*, Αθήνα 1970: 69

Σαν τη σελήνη πριν ρομαντικές,
αύριο παναγίες, όσο προχτές,
ακούγοντας τη «Valenzia», σκαμπρόζες.

Ένα διάστημα παίζετε το τέρας
με τα τέσσερα πόδια κολλητά.
Τρέχετε και διαβάζετε μετά
τον οδηγό σας, «δια τας μητέρας».

Ω, να μπορούσε έτσι κανείς να θάλλει,
μέγα ρόδο κάποιας ώρας χρυσής,
ή να βυθομετρούσατε και σεις
με μα φουρκέτα τ' άδειό σας κεφάλι!

Ατίθασα μέλη, διαφανή ρούχα,
γλοιώδη στόματα υποκριτικά,
ανυποψίαστα, μηδενικά
πλάσματα, και γι' αυτό προνομιούχα...».³⁶

Το ποίημα αυτό αποτελεί την ηχηρότερη εξουθένωση του γυναικείου στερεοτύπου σε όλα τα επίπεδα κοινωνικής δράσης. Είναι αξιοσημείωτο ότι η χρήση του κυκλικού σχήματος σε χιαστή παράταξη, στο οποίο εγγράφεται το ποίημα (*προνομιούχα πλάσματα – πλάσματα προνομιούχα*) χρησιμοποιείται μαζί με το σχήμα της αποσιώπησης στο τέλος του ποιήματος. Έτσι, ενώ ο ποιητής παρέχει την αίσθηση ότι ολοκληρώνει μια καταγγελία, αυτοδιαψεύδεται, αποσιωπώντας στοιχεία. Είναι φανερό ότι η σατιρική φαρέτρα του Καρυωτάκη διέθετε για το συγκεκριμένο θέμα και άλλα φαρμακερά βέλη, που τελικά δεν χρησιμοποιήθηκαν.

Είναι φανερό ότι το παραπάνω ποίημα, αν και καταγγέλλει τον ρόλο της γυναίκας στο πλαίσιο μιας ανδροκρατούμενης κοινωνίας, δεν ξεφεύγει από μια παράδοση «μισογυνισμού», που αποτελεί κατεξοχήν χαρακτηριστικό της κοινωνίας αυτής. Στο «καρυωτακικό» σύστημα (αντι) αξιών, βέβαια, ο «μισογυνισμός» δεν είναι τόσο έκφραση μιας «έμφυλης διάκρισης» σε βάρος της Γυναίκας, όσο μέρος της «μισανθρωπίας» του, η οποία από «μπωντλαιρικό χάρισμα» στα *Νηπενθή* μετατρέπεται σε νευρωτικό βίωμα στη συλλογή *Ελεγεία και Σάτιρες*.³⁷ Στις πιο δραματικές εκδηλώσεις της η μισανθρωπία αυτή προσλαμβάνει τη ποιητική μορφή μιας «αριστοκρατικής» απαξίωσης του λαού στο σύνολό του:

«Μικράν, μικράν, κατάπτυστον
ψυχήν έχουν οι μάζαι,
ιδιοτελή καρδιάν,
και παρειάν αναίσθητον
εις τους κολάφους»³⁸

³⁶ Καρυωτάκης, 1984: 102.

³⁷ Βλ. ενδεικτικά το ποίημα «Υποθήκαι»: Καρυωτάκης, 1984: 106.

³⁸ «Εις Ανδρέα Κάλβον»: Καρυωτάκης, 1984: 100. Με αυτή τη μορφή της, η μισανθρωπία του Καρυωτάκη τον κατέστησε στόχο των (υπερ) αισιόδοξων κριτικών και λογοτεχνών όχι μόνο μερίδας της Αριστεράς αλλά και της Γενιάς του '30. Βλ. ενδεικτικά τα εξής: 1) Γ. Π. Σαββίδης, «Ο Καρυωτάκης και οι κριτικοί του (1919-1928)», *Νέα Εστία*, 90 (1971) 1568-1590 2) Δημαράς, 2000: 587-589 3) Χριστίνα Ντουνιά, *Κ. Γ. Καρυωτάκης. Η αντοχή μιας αδέσποτης τέχνης*, Αθήνα 2000: 30 κ. εξ.

Αυτή η λαϊκή μάζα προβάλλει ως «κατεστημένη» Γυναίκα εκείνη που βαυκαλίζεται με τον διακοσμητικό κοινωνικό ρόλο της. Ο φενακισμός αυτός συγκροτεί ένα από τα μαζικά κοινωνικά πρότυπα που απαξιώνει ο ποιητής. Η ποιητική εμπλοκή της Κλεαρέτης Δίπλα-Μαλάμου στην σάτιρα αυτού του στερεοτύπου πρέπει να θεωρηθεί ένα «παράδειγμα εργασίας», χωρίς την πρόθεση μιας «ειδικής», προσωπικής επίθεσης σε βάρος της αλλά και χωρίς τη διάθεση άμβλυνσης της γενικότερης εντύπωσης του, για αυτό που ενσάρκωνε η ποιήτρια.

Το *αυτό* που εκνεύρισε, λοιπόν, τον Καρυωτάκη ήταν η διττή επωνυμία της Κλεαρέτης με ό, τι αυτό σήμαινε για τον ρόλο της ως ποιήτριας και ως γυναίκας.³⁹ Το οξύμωρο, δηλαδή, ανάμεσα στην αποκάλυψη που απαιτεί η ποίηση και στην κοινωνική κάλυψη που παρείχε ένας γάμος, ο «ανίερος» συμβιβασμός του ποιητικού λόγου, ως έκφρασης πάθους, με τον συναισθηματικό εξορθολογισμό τον οποίο προσφέρει η νομιμότητα του συζυγικού βίου, με δύο λόγια η αντίφαση ανάμεσα στην «ευλογία» του έγγαμου βίου και στην «κατάρρα» της ποίησης προκάλεσε την έκρηξη του πλέον «καταραμένου» ποιητή της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.⁴⁰

Ο γάμος, η οικογένεια, η αναπαραγωγή, ως θεμελιώδεις κοινωνικές αξίες και ταυτόχρονα «φυσικά» καθήκοντα, συνιστούν για τον Καρυωτάκη τον αξιολογικό αντίποδα της Ποίησης ως δραστηριότητας ασυμβίβαστης με τα μαζικά κοινωνικά ειωθότα και την ηθική του «φυσικού» δικαίου που τα καθιερώνει. Οι γυναίκες, επειδή στερεότυπα συμπεριφέρονται ως *κούκλες ιαπωνικές* είναι επιρρεπείς στην υποκρισία, την προσποίηση και την υποταγή, και, όταν, μεταξύ άλλων, ασχολούνται με την ποίηση, *βυθομετρούν το άδειό τους κεφάλι*, γιατί την αντιμετωπίζουν ως «εναλλακτική» δραστηριότητα, όπως το *ντάνσιγκ* ή το *ωδείο*. Εγγράφουν στον ποιητικό λόγο τους ως δήθεν γνήσια βιώματά τους τον ρομαντισμό, την αγνότητα, τη μητρότητα, ενώ στην πραγματικότητα είναι *ανυποψίαστες* για την μηδενιστική φενάκη στην οποία έχουν εγκλωβιστεί. Αυτό είναι, λοιπόν, το *αυτό* που (συγ)κρίθηκε με την κατάθεση ζωής του Καρυωτάκη μέσω του έργου του (*τη σάρκα το αίμα θα βάλω*).

Από τον χολερικό Καρυωτάκη δεν διαφεύγει, ωστόσο, και η κοινωνική υποκρισία που απειλεί να φαλκιδεύσει ακόμα και το δικό του έργο, παρά τις προθέσεις του. Μπορεί ο ίδιος ως άνθρωπος να μην ενέδωσε στην κοινωνική εξασφάλιση του οικογενειακού βίου, ως *λόγιος* (*τους άλλους λογίους και όχι τους άλλους, τους λογίους*), όμως, δεν θα μπορούσε να ξεφύγει από τη συμμόρφωση με το κοινωνικό προσωπείο του «πνευματικού ανθρώπου», που απαιτούσε την επίδειξη μιας ματαιόσπουδης «λογιότητας» (*Τα λόγια μου...χρόνια*). Το τίμημα αυτής της διαβρωτικής διαδικασίας είναι η απώλεια της αυθεντικότητας και η δυστυχία (*Θα φύγουν...χάμου*).

³⁹ Η χρήση του ουδετέρου γένους (*αυτό*) άλλοτε θεωρήθηκε από τους μελετητές εγχείρημα του Καρυωτάκη που στόχευε να αποπροσωποποιήσει την ομότεχνη του ή άλλοτε θεωρήθηκε, αντιθέτως, προσπάθεια με την οποία αποσκοπούσε να τη διαφυλάξει ως ζωντανό πρόσωπο, σαρκάζοντας ένα τυπωμένο όνομα. Το πιθανότερο είναι ότι το ζωντανό πρόσωπο, που επέλεγε να υπογράφει ποιήματα με αυτό το ονοματεπώνυμο, χλευάζεται από τον Καρυωτάκη «παραδειγματικά», δηλαδή τόσο ως «παράδειγμα», όσο και προς «παραδειγματισμό». Βλ. ενδεικτικά Απόστολος Μπενάτσης, *Κώστας Καρυωτάκης, «τι νέοι που φτάσαμεν εδώ...». Από τα πρώτα ως τα τελευταία ποιήματα*, Αθήνα 2004: 277-278.

⁴⁰ Για τη λογοτεχνική κατηγορία των «καταραμένων ποιητών» βλ. ενδεικτικά Πολ Βερλέν, *Οι καταραμένοι ποιητές (Ρεμπό – Κορμπιέρ – Μαλαρμέ)*. Παρουσίαση: Ροζέ Πιερό. Επίμετρο – Μετάφραση – Σχόλια: Αλέξης Ζήρας, Αθήνα 1982: 7 κ. εξ. Για την έμμονη αναστροφή του Καρυωτάκη με το έργο του Edgar Allan Poe, που αποτελεί πρότυπο «καταραμένου ποιητή» βλ. Κ. Γ. Καρυωτάκης, *Άπαντα τα Ευρισκόμενα*. Φιλολογική επιμέλεια: Γ. Π. Σαββίδης, τόμ. 2, Αθήνα 1979: 286. [Στο εξής: Καρυωτάκης, 2, 1979].

Η (αυτο) διαπόμπευση συνιστά μια πράξη ψυχαναλυτικής εξιλέωσης, αφού αποδεικνύει ότι την Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου ή τον ίδιο, όπως και κάθε ποιητή, απειλεί η συμβατικότητα, που μοιραία εντέλει αλλοιώνει το βίωμά του και τον μετατρέπει σε κενολόγο ριμαδόρο, όπως ήταν ο ποιητής «τύπου Μαλακάση». Το *monocle* ενός τέτοιου ποιητή γίνεται διόπτρα παραμόρφωσης της ποιητικής τέχνης, γιατί τη μετατρέπει σε δραστηριότητα «σαλονιού», όπου βολεύονται αναπαυτικά ως ποιήτριες, κοσμικές κυρίες, σύζυγοι κυριών «τύπου Κλεαρέτης Δίπλα-Μαλάμου».⁴¹

Σε ένα άλλο επίπεδο κοινωνικής σύμβασης και συναλλαγής το ίδιο «σαλόνι» μπορεί να μετακομίσει «στον Βασιλείου», για να (ανα) παραγάγει έναν αυτοηδονιζόμενο λόγο «τύπου σταδιοδρομημένου Καρυωτάκη».⁴² Αν στο πλαίσιο αυτής της αναπόφευκτης και γενικευμένης αλλοτρίωσης ο Καρυωτάκης προτάσσει τα παραδείγματα του Μ. Μαλακάση ή της Κλεαρέτης Δίπλα-Μαλάμου, για να τα εξουθενώσει, κίνητρό του δεν είναι η κακεντρέχεια αλλά ένας προστατευτικός γνώμονας ποιητικής πρόσληψης της μίζερης πραγματικότητας: «όσο και να κυλιόμαστε στην ίδια λάσπη/άλλο να 'σαι χέλι κι άλλο σκουλήκι».⁴³ Με αυτόν τον γνώμονα η (αυτο) διαπόμπευση του Καρυωτάκη λειτουργεί όχι απλώς ως ψυχαναλυτική εξιλέωση αλλά και ως ασφαλιστική δικλείδα, ώστε να αποφύγει μια στάση συμψηφισμού ευθυνών, που θα τον ωθούσαν σε ηθική, καλλιτεχνική και πνευματική διολίσθηση, με βάση, βέβαια, τα δικά του κριτήρια καλλιτεχνικής αξιοπρέπειας.

Η «ανίερη υστεροφημία» του Μ. Μαλακάση και της Κλεαρέτης Δίπλα-Μαλάμου, παρά το γεγονός ότι υλοποιήθηκε από τον Καρυωτάκη μέσω μιας ποιητικής διαπόμπευσης με ευδιάκριτες αναλογίες, δεν είχε ίδια διακειμενική απήχηση. Για την ακρίβεια, η περίπτωση του Μαλακάση απασχόλησε κυρίως τους κριτικούς, ενώ η περίπτωση της Δίπλα-Μαλάμου, πέρα από την κριτική απασχόλησε και την Ποίηση, ανατροφοδοτώντας τη σύγχρονη δημιουργική έμπνευση.

Έτσι, ο Νίκος Εγγονόπουλος *Στην Κοιλιάδα με τους Ροδώνες*, που εκδόθηκε το 1978, συμπεριέλαβε το ακόλουθο ποίημα, παρεμβαίνοντας εμφατικά στα «καρυωτακικά πεπραγμένα»:

«ΚΛΕΑΡΕΤΗ ΔΙΠΛΑ-ΜΑΛΑΜΟΥ

...Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου,
και δίπλα σ' αυτή τ' όνομά μου.

Κ. Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

⁴¹ Η Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου, πάντως, αν και από την αρχή της ποιητικής πορείας της εκφράζει με συνέπεια μια μάλλον συντηρητική πρόσληψη του ρομαντισμού που εξιδανικεύει την ερωτική έλξη, δεν ήταν μια «συμβιβασμένη» γυναίκα. Συνεργάστηκε όχι μόνο με περιοδικά που εξέφραζαν τα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη, όπως η *Νεανική Ψυχή* ή το *Δελτίον «Χριστιανικής Αδελφότητας των Νέων» Αθηνών* αλλά και με προοδευτικά φιλολογικά έντυπα, όπως για παράδειγμα το περιοδικό *Ο Φάρος της Μυτιλήνης* και η εφημερίδα *Ο Νουμάς*, ενώ μετείχε ενεργά, κριτικά και εντέλει εποικοδομητικά στο φεμινιστικό κίνημα. Βλ. σχετικά τα εξής: 1) Κώστας Γ. Τσικνάκης, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1915-1936)*. Καταγραφή, Αθήνα 1986: 98 και 498.

⁴² Αξίζει να υπογραμμισθεί ο απατηλός «μέλλοντας» χρόνος που χρησιμοποιεί τεχνηέντως ο Καρυωτάκης στη «Σταδιοδρομία»: *θα πηγαίνω στον Βασιλείου, θα βρίσκω τους άλλους κ. ά.* Όπως είναι γνωστό, όταν το ποίημα αυτό γραφόταν, ο Καρυωτάκης σύχναζε στο γνωστό βιβλιοπωλείο και εκδοτικό οίκο «του Βασιλείου», στον οποίο από το 1921 είχε αναθέσει να πουλήσει τα υπόλοιπα αντίτυπα της συλλογής *Ο Πόνος του Ανθρώπου και των Πραγμάτων*. Το βιβλιοπωλείο αυτό αποτελούσε, επίσης, γνωστό λογοτεχνικό στέκι, όπου σύχναζαν οι ποιητές του παλαμικού κύκλου. Βλ. σχετικά τα εξής: 1) Βασιλόπουλος, 1931: 33 2) Καρυωτάκης, 1, 1965: 233.

⁴³ Ντίνος Χριστιανόπουλος, *Ποιήματα*, Θεσσαλονίκη ³1998: 259.

όταν με πάει ο καπετάν Ηρακλής
με το καράβι του
στην Πρέβεζα

η πόρτα η σκοτεινή του κάστρου
που οδηγάει απ' το λιμάνι
στον κεντρικό το δρόμο
με το ρολόι και τον πύργο

το σμάρι το πολύχρωμο
οι γύφτισσες

οι φούρνοι που λαμπροφωτίζουνε
στα βαθειά
των σκοτεινών μαγκοπεύων
και τα χρυσά καρβέλια ορθά σειρές στημένα
και μακριά πάταρα
στις χαμηλές προθήκες

κι' όλο τριαντάφυλλα
τριαντάφυλλα παντού
στα περιβόλια
αναρριχώμενα στους φράχτες
φουντωτά στις γλάστρες
στα κατώφλια

**‘πού είναι οι κουρούνες
που είδε ο ποιητής ;**

εδώ πρωτο-είδε το φως
ο νέος Ηρακλής
– μιας κι' άρχισα με τον Ηρακλή –
το υπερήφανο λιοντάρι
της λευτεριάς
ο Μουτσανάς
(ο Οδυσσεύς Ανδρούτσος)».⁴⁴

Ο ονομαστικός τίτλος και η χρήση της προμετωπίδας καθιστούν σαφή την διακειμενική πρόθεση του Ν. Εγγονόπουλου. Συγκεκριμένα, ως προμετωπίδα έθεσε το επίμαχο καρυωτακικό δίστιχο από τη «Σταδιοδρομία» : «Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου» /και δίπλα σ' αυτό τ' όνομά μου, επιφέροντας μια σχεδόν ανεπαίσθητη αλλά καίρια μεταβολή: ...Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου, / και δίπλα σ' **αυτή** τ' όνομά μου.⁴⁵ Για να τονίσει αυτή τη μεταγραφή, ο Ν. Εγγονόπουλος απαλείφει τα εισαγωγικά στα οποία εγκλείεται το όνομα της ποιήτριας στο πρωτότυπο ποίημα, χρησιμοποιεί το σχήμα της αποσιώπησης και παραθέτει το ονοματεπώνυμο του Καρυωτάκη, παρακινώντας ουσιαστικά τον φιλοπερίεργο και φιλέρευνο αναγνώστη να αναδιφήσει στις ποιητικές πηγές. Ταυτόχρονα, ο Ν. Εγγονόπουλος αποκαλύπτει

⁴⁴ Νίκος Εγγονόπουλος, *Στην Κοιλιάδα με τους Ροδώνες με είκοσι έγχρωμους πίνακες και ένα σχέδιο*, Αθήνα ³1992: 90-91. [Οι υπογραμμίσεις είναι δικές μου].

⁴⁵ *Ο.π.* [Η υπογράμμιση είναι δική μου]. Ας σημειωθεί ότι εκτός των αλλαγών που σχολιάζονται, τοποθετήθηκε από τον Ν. Εγγονόπουλο κόμμα στο τέλος του πρώτου από τους δύο στίχους. Η μεταβολή αυτή είναι συντακτικά εύστοχη και επιβάλλεται από την απαλοιφή των εισαγωγικών στα οποία εγγραφόταν το όνομα της ποιήτριας από τον Καρυωτάκη.

ότι το *αυτό* ήταν ακριβώς *αυτό* που τον κινητοποίησε δημιουργικά. Εκείνο, όμως, που δεν αποκαλύπτεται εξαρχής είναι το κίνητρο αυτής της ποιητικής παρέμβασης. Με άλλα λόγια, δεν είναι σαφές αν η περιδιάβαση στον χώρο και τον χρόνο της Πρέβεζας, όπως καταγράφεται από τον Ν. Εγγονόπουλο στο ποίημα αυτό, είναι μια πράξη «αποκατάστασης» της Κλεαρέτης Δίπλα-Μαλάμου ή ένας πρόσθετος κόλαφος.

Η αλλαγή του γένους της αντωνυμίας (*αυτό/αυτή*) παρέχει την εντύπωση ότι η αναφορά του Ν. Εγγονόπουλου πλήττει αμεσότερα το πρόσωπο της Κλεαρέτης Δίπλα-Μαλάμου. Η εντύπωση αυτή είναι μάλλον απατηλή, αν προσεχθεί το ακόλουθο δίστιχο του ποιήματος: *πού είναι οι κουρούνες / που είδε ο ποιητής;*⁴⁶ Είναι προφανές ότι ο ποιητής Εγγονόπουλος βρίσκεται σε συναισθηματική διάσταση με τον ποιητή Καρυωτάκη, ο οποίος στο ποίημά του «Πρέβεζα» είχε τονίσει για την πόλη αυτή - που ήταν η γενέτειρα της Κλεαρέτης Δίπλα-Μαλάμου: *Θάνατος είναι οι κάργιες που χτυπιούνται / στους άσπρους τοίχους και τα κεραμίδια.*⁴⁷

Αν η παραπάνω παρατήρηση είναι ορθή, τότε η αλλαγή του *αυτό* σε *αυτή* δεν είναι βολή εναντίον της Κλεαρέτης Δίπλα-Μαλάμου αλλά ούτε και ποιητικό παιχνίδι. Είναι μια ηθελημένη αβλεψία, το προϊόν μιας διαδοχικής ανάγνωσης του καρνωτακικού ποιήματος από τον Εγγονόπουλο, ο οποίος προσέλαβε κριτικά τη σάτιρα του ομότεχνού του και την αποκατέστησε στις «πραγματικές» διαστάσεις της. *Αυτή*, δηλαδή η Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου, ως παράδειγμα ανθρώπου και ποιήτριας, ήταν ο στόχος του Καρυωτάκη, και το *αυτό*, δηλαδή το μεγαλόσχημο ονοματεπώνυμό της, συνιστούσε απλώς το κέλυφος μέσα στο οποίο εκείνη είχε καλλιτεχνικά εκκολαφθεί. Έτσι, από τον Ν. Εγγονόπουλο, αρχικά ως αναγνώστη και στη συνέχεια ως δημιουργό, τα «πράγματα» τοποθετούνται στη «σωστή» θέση τους.

Συμπερασματικά, θα έπρεπε να τονισθεί ότι το *monocle* και το *αυτό*, ως συμβολικοί όροι της καρνωτακικής σάτιρας, αφενός εξασφάλισαν στον Μ. Μαλακάση και την Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου αντίστοιχα, μια «βέβηλη» υστεροφημία και αφετέρου ανέδειξαν τον Κ. Γ. Καρυωτάκη σε μείζονα τιμητή των κοινωνικών συμβάσεων, που επιβάλλονται στην τέχνη. Οι συγκεκριμένες σάτιρες, ωστόσο, δεν αποτελούν εκδηλώσεις ποιητικού ηρωισμού. Κινούνται στα όρια της απρέπειας και για αυτό επιτυγχάνουν τον σκοπό τους. Όσο περισσότερο ο αναγνώστης τις διερευνά ενοχλημένος, τόσο εντονότερα ανακαλύπτει έκπληκτος πόσο δηλητηριάζεται η ανθρώπινη ψυχή, ιδιαίτερα του ευαίσθητου καλλιτέχνη, όταν επιχειρεί απεγνωσμένα να ζωογονηθεί από ένα άνυδρο κοινωνικό έδαφος.

SUMMARY

This study probes into aspects of satirical K.G.Kariotakis through two poems of him, which are related to two other people practicing the same art, namely Miltiades Malakasis, representative of the previous literary generation, and Kleareti Dipla-Malamou, poet's contemporary. Satire in these particular poems not only does it unfold Kariotakis' undeniable talent but also his contribution to the revival of Charles Baudelaire's tradition and its use as a step of ironic denunciation of the noticed malfunctions both in Greek intellectual and social life during Interwar Period. Thus, Kariotakis' romantic defeatism paves its way for dynamic sociological poetic concern.

⁴⁶ Ο.π.: 91. [Η υπογράμμιση είναι δική μου].

⁴⁷ Καρυωτάκης, 1984: 141. [Η υπογράμμιση είναι δική μου].